

*Вознюк С. А.,**здобувач кафедри міжнародного права
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі*

ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО БОРотьБИ З ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У МЕЖАХ УНІВЕРСАЛЬНИХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ (НА ПРИКЛАДІ БОРТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу виконання Україною зобов'язань щодо боротьби з економічними злочинами транснаціонального характеру у межах універсальних міжнародно-правових механізмів на прикладі боротьби з корупцією.

Ключові слова: міжнародно-правовий механізм, корупція, міжнародні зобов'язання, економічні злочини транснаціонального характеру, легалізація, міжнародне співробітництво.

Постановка проблеми. Серед найбільш поширених і найбільш складних у протидії економічних злочинів транснаціонального характеру перше місце, безумовно, займає корупція. У наш час досягнення ефективних результатів у боротьбі з корупцією та протидії їй є неможливим без участі держави у міжнародно-правовому співробітництві в цій сфері. Така участь є гарантією вирішення багатьох проблем, пов'язаних із корупцією, а також реалізації внутрішньодержавної стратегії боротьби з нею. Україна, як суб'єкт міжнародних відносин, теж бере участь у міжнародно-правових відносинах у сфері боротьби з корупцією. Це є необхідною умовою, для того щоб наша держава могла ефективно протидіяти боротьбі з корупцією, яка є однією з ключових викликів для державоуправління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відзначає І. Нуруллаєв, зараз варто говорити про участь України в механізмі боротьби з корупцією у межах Організації Об'єднаних Націй та відповідному механізмі у межах Ради Європи [1, с. 65]. На нашу думку, крім цих механізмів, варто наголосити на участі України ще у міжнародному співробітництві у боротьбі з економічним злочином транснаціонального характеру та корупції також і в рамках інших міжнародних організацій. Наприклад, Україна бере участь у роботі антикорупційного механізму Організації Економічного Співробітництва та Розвитку.

Виконання зобов'язань щодо боротьби з економічним злочином транснаціонального характеру – корупцією, взятих на себе Україною в рамках цього співробітництва, є важливою і законодавчо зафіксованою метою антикорупційної політики України. Зокрема, у Розділі IV Указу Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки» зафіксовано, що результатом реалізації цієї стратегії має стати в тому числі забезпечення відповідності законодавства України стандартам, «передбаченим Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією, Додатковим протоколом до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Цивільною конвенцією про боротьбу з корупцією, згоду на обов'язковість яких надає Верховною Радою України, рекомендаціями Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) та іншими міжнародними інституціями» [2].

Членами Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (англ. – Organisation for Economic Cooperation and Development, далі – ОЕСР) є найрозвиненіші держави світу, а до її основних цілей належить таке: досягнення найвищого рівня економічного розвитку держав-членів, зростання в них зайнятості й підвищення рівня життя, сприяння економічному й соціальному добробуту населення в державах-членах шляхом координації їх політики; розвиток світової економіки і торгівлі; допомога країнам, що розвиваються [3]. Серед безпосередніх напрямів діяльності ОЕСР важливе місце займає боротьба з корупцією та організація міжнародного співробітництва з цього приводу. З цією метою було розроблено і прийнято Конвенцію щодо боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав при проведенні міжнародних ділових операцій від 21 листопада 1997 р. (далі – Конвенція ОЕСР 1997 р.)

Попри те, що Україна не є членом ОЕСР і стороною Конвенції ОЕСР 1997 р., велика увага приділяється співробітництву із цією міжнародною організацією, у тому числі у сфері боротьби із економічним злочином транснаціонального характеру – корупцією. Зокрема, Україна приєдналася до Мережі боротьби проти корупції для країн Східної Європи й Центральної Азії ОЕСР у 2003 р. (далі – Антикорупційна мережа ОЕСР) і відтоді бере активну участь в її роботі [4, с. 46].

Важливим кроком для подальшого розвитку співробітництва між Україною та ОЕСР у боротьбі з економічним злочином транснаціонального характеру – корупцією, стало приєднання України до Стамбульського плану дій з боротьби з корупцією від 10 вересня 2003 р. (далі – Стамбульський план дій). У цьому документі було зазначено основні принципи дій щодо боротьби з корупцією в Україні та план їх реалізації [5]. Цей документ був покликаний стати «дорожньою картою» подальшого виконання Україною зобов'язань у цій сфері.

У січні 2004 р. Антикорупційна мережа ОЕСР у своєму звіті вперше оцінила стан боротьби з корупцією в Україні, у тому числі й у світлі зобов'язань України із реалізації Стамбульського плану дій. Зокрема, у цьому звіті було зазначено, що Україна потребує нової національної антикорупційної політики, у якій більший наголос має падати на профілактику корупції в цілях встановлення системних недоліків, що формують атмосферу, де можливим є розвиток корупції. Також вказувалося на необхідність удосконалення координації зусиль правоохоронних органів щодо боротьби з корупцією та протидії їй [6, с. 52].

Для підвищення рівня боротьби з економічним злочином транснаціонального характеру – корупцією, ОЕСР було розроблено також «Узагальнені рекомендації для України Стамбульського плану дій по боротьбі з корупцією Мережі боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії» (далі – Узагальнені рекомендації ОЕСР). У них містилися рекомендації й указівки щодо конкретних заходів, які повинна

вжити Україна для боротьби із цими негативними заходами. У цьому документі констатовалося таке: «Хоча в Україні наявне широке коло юридичних інструментів та стратегічних документів, ефективна координація, реалізація та правоохоронна діяльність залишаються неефективними. Схвалення та реалізація антикорупційних положень повинні спрямовуватися більше на запобігання» [7].

Відповідно, рекомендації формулювалися для вирішення цих завдань. Загалом, у документі містилося 24 конкретні рекомендації, які були розбиті на три окремі групи, а саме: щодо інституційного механізму (4 рекомендації); щодо законодавчого механізму (9 рекомендацій); щодо прозорості державної служби (11 рекомендацій). Окрім того, кожна група містила й рекомендації загального характеру [7].

Серед рекомендацій були й безпосередньо присвячені міжнародному співробітництву щодо боротьби з економічним злочинним транснаціонального характеру – корупцією. Так, Рекомендація 13 «Взаємна правова допомога» має такий зміст: «Вжити заходів для забезпечення ефективної міжнародної взаємної правової допомоги у розслідуванні та переслідуванні корупційних справ» [7]. Своєю чергою, Рекомендація 8 «Відповідальність за підкуп службових осіб іноземних держав чи міжнародних організацій» передбачає таке: «Забезпечити криміналізацію підкупу службових осіб іноземних держав чи міжнародних організацій шляхом або розширення визначення терміна «службовець», або введення окремого складу злочину в Кримінальний кодекс» [7].

У 2006 р., за підсумками Першого раунду моніторингу щодо стану боротьби з корупцією, ОЕСР зробила висновок, що після отримання незалежності корупція в нашій державі стала вагомим бар'єром для підприємницької діяльності. Так, було зазначено, що найкорумпованішими сферами є отриманням ліцензій на ведення бізнесової діяльності, фіскальна й митна політики. Щодо виконання Узгоджених рекомендацій, то ОЕСР дійшло висновку, що Україна повністю не виконала жодної з рекомендацій, в основному виконала – 3, частково виконала – 9, не виконала – 12. Що ж до рекомендацій, пов'язаних із міжнародним співробітництвом у боротьбі з цим транснаціональним злочинним (8 і 13), то було відзначено, що Рекомендація 8 не виконана взагалі, а Рекомендація 13 – виконана в основному [8].

Не набагато позитивніші відгуки були винесені Україні за результатами розгляду Другого раунду моніторингу щодо стану боротьби з корупцією. Так, ОЕСР було констатовано, що з 24 Узгоджених рекомендацій, які були надані Україні, відповідно до Стамбульського плану дій, 1 рекомендацію було виконано повністю, 4 рекомендації виконано в основному, 7 рекомендацій виконано частково і 12 рекомендацій не виконано. Усього з 24 рекомендацій, за підсумками моніторингу, були покращені рейтинги за 3 рекомендаціям. Щодо Рекомендацій 8 і 13, то ситуація із ними не змінилася: було констатовано, що Рекомендація 8 не виконана взагалі, а Рекомендація 13 – виконана в основному [9].

Крім того, до звіту включено 18 нових або оновлених конкретних рекомендацій. З них стосовно антикорупційної політики – 4 рекомендації, щодо криміналізації корупції – 6 рекомендацій, з приводу запобігання корупції – 8 рекомендацій [10]. Серед рекомендацій особливої уваги заслуговує Рекомендація 2.7 щодо міжнародного співробітництва та взаємної правової допомоги, яка передбачає сприяння «забезпеченню дієвої міжнародної взаємної правової допомоги в розслідуванні й переслідуванні корупційних справ» [9].

У лютому 2014 р., за результатами громадської оцінки, було підготовлено «Альтернативний (тіньовий) звіт про ви-

конання Україною рекомендацій, наданих за результатами третього раунду оцінювання в рамках Стамбульського плану дій Антикорупційної мережі ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії». У цьому документі експертами зокрема констатовалося, що більшість рекомендації ОЕСР реалізовані не були і відзначалося, що «...за наявності практично ідеальних можливостей для здійснення змін, владою не реалізовано жодної реформи, яка могла б покращити ситуацію з корупцією, а прийняте законодавство є фрагментарним та недостатнім для суттєвого впливу на вирішення проблеми» [10, с. 5].

Така ситуація, дає змогу оцінити стан виконання Україною зобов'язань щодо боротьби з економічним злочинним транснаціонального характеру – корупцією, відповідно до Узагальнених рекомендацій ОЕСР як негативний. Не в останню чергу це було зумовлене специфікою та злочинним характером того режиму, який функціонував в Україні до подій осені 2013 – зими 2014 рр. і в якого не було політичної волі до проведення реальних антикорупційних реформ і виконання Узагальнених рекомендацій ОЕСР.

Революція Гідності та зміна влади за її підсумками дали новий імпульс співпраці між Україною та ОЕСР. Наприклад, 2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України схвалив Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України й Організацією економічного співробітництва та розвитку та уповноважив Міністра економічного розвитку та торгівлі України на його підписання [11]. Цей документ передбачає поглиблення співробітництва, яке здійснюватиметься зокрема й у сфері боротьби з корупцією [12]. Це дає підстави надіятися, що в подальшому прогрес України у виконанні рекомендацій ОЕСР буде значно більшим. Крім того, уже цього року можна очікувати на підсумки Другого раунду моніторингу ОЕСР щодо стану боротьби з корупцією в нашій державі.

Важливим аспектом виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань із економічними злочинами транснаціонального характеру є імплементація норм Конвенції ООН проти корупції від 9 грудня 2003 р. Вона стала універсальним міжнародно-правовим актом, спрямованим на боротьбу із таким негативним злочинним явищем, як корупція. Як відзначає О. Зінчук, «цей документ являє собою так званий базис для приведення національного законодавства кожної держави-учасниці у відповідність з загальноновизнаними методами та заходами щодо попередження та протидії корупції» [13].

Серед універсальних міжнародних механізмів боротьби із транснаціональним злочинністю особливе місце займає ООН, основним міжнародно-правовим актом у сфері боротьби з економічним злочинним транснаціонального характеру – корупцією, є Конвенція ООН проти корупції від 9 грудня 2003 р. Україна підписала Конвенцію 11 грудня 2003 р., у ході конференції в м. Меріда (Мексика). Тим не менше, її ратифікація відбулася тільки 18 жовтня 2006 р. При ратифікації Конвенції було зроблено три застереження:

1) до підпункту «а» частини 6 статті 44 – «Україна заявляє, що вважатиме цю Конвенцію правовою підставою для співробітництва з питань видачі правопорушників у відносинах з державами – учасницями цієї Конвенції за відсутності між ними договору про видачу правопорушників»;

2) до частини 13 статті 46 – «Центральними органами, на які покладаються повноваження згідно з частиною 13 статті 46 Конвенції, є Міністерство юстиції України (щодо запитів судів) і Генеральна прокуратура України (щодо запитів органів досудового слідства)»;

3) до частини 14 статті 46 – «Запити про правову допомогу і документи, що до них додаються, повинні надсилатися до

України разом із засвідченим перекладом на українську, російську, англійську або французьку мови, якщо вони не складені однією з цих мов» [14].

На особливості виконання Україною своїх зобов'язань за Конвенцією ООН проти корупції накладає відбиток саме юридичний характер цього міжнародно-правового акта. Р.В. Сіверс відзначає, що «Конвенція ООН проти корупції є досить м'яким інструментом і не містить якихось жорстких позицій чи санкцій щодо держави, яка не імплементувала її повністю в національне законодавство» [15, с. 13].

Як відзначають експерти, станом на сьогодні стан імплементативності Україною положень Конвенції ООН проти корупції можна оцінити на рівні приблизно 90%. В той же час, Р.В. Сіверс наголошує, що решта «неімплементованих» положень Конвенції носять факультативний характер, у тій частині, що вони мають стати предметом розгляду Верховною Радою, наводячи як приклад питання кримінальної відповідальності юридичних осіб [15, с. 13].

Як приклад виконання Україною своїх зобов'язань за Конвенцією ООН проти корупції можна назвати норми Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Зокрема, у цих положеннях було реалізовано зобов'язання стосовно такого: державного захисту осіб, які надають допомогу в боротьбі з корупцією; правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень; обов'язок представників влади повідомляти правоохоронні органи про виявлені корупційні правопорушення тощо [16].

Іншим прикладом може бути виконання положення п. б) ст. 14 (1) Конвенції, згідно із якою кожна держава-учасниця «розглядає питання про створення підрозділу з фінансової розвідки, який буде діяти як національний центр для збирання, аналізу та поширення інформації, що стосується можливих випадків відмивання коштів» [17]. З цією метою було створено Державну службу фінансового моніторингу України як орган, метою якого є «реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [18].

Крім того, Конвенція ООН проти корупції передбачає й застосування спеціальних процедур оцінки стану виконання державами-учасницями своїх зобов'язань за цим документом, у ході якого одні держави-учасниці Конвенції, обрані шляхом жеребкування, оцінюють іншу. Зокрема, Україна однією із перших пройшла шлях оцінки у 2010 р., коли нашу державу оцінювали Польща та Словенія. Висновки Польщі були більш-менш збалансовані, тоді як Словенія висловила низку зауважень, у тому числі й щодо надто частой зміни антикорупційного законодавства [15, с. 19].

Експерти дають високу оцінку значенню проведення такої перевірки стосовно України. Зокрема, А.П. Бешта вважає, що «Це дало можливість на практиці здійснити ревізію національного антикорупційного законодавства, отримати інформацію про досвід інших країн – учасниць Конвенції, про їхні кроки з подолання корупції, визначити потреби України в технічній допомозі з метою подальшої імплементативності положень Конвенції» [15, с. 19].

Висновки. Зазначимо необхідність суттєвого вдосконалення законодавчого механізму, який створює реальні правові підстави для заборони зовнішньоекономічної діяльності окремим українським та іноземним суб'єктам економіки, котрі порушили установленний порядок, або здійснення їх діяльності під особливим контролем держави. Удосконалений законодавчий механізм сприятиме блокуванню діяльності фіктивних фірм, «конвертаційних центрів», підприємств та високопосадовців,

що здійснюють корупційні операції. Ці заходи набувають особливо актуального значення у світлі виконання Україною зобов'язань перед світовою спільнотою щодо посилення боротьби з корупцією.

Література:

1. Нуруллаєв Ількін Садагат огли. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Ількін Садагат огли Нуруллаєв; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 158 с.
2. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки : Указ Президента України від 21.10.2011 р. № 1001/2011 / Президент України. – Урядовий кур'єр від 27.10.2011 р. – Офіц. вид. – 2011. – № 199.
3. Нипорко Ю.І. Організація Економічного Співробітництва та Розвитку / Ю.І. Нипорко // Юридична енциклопедія: у 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2002. – Т. 4: Н–П. – 720 с.
4. Визир А.М. Борьба с коррупцией в Украине требует нового системно-комплексного подхода / А.М. Визир // Луганский державний університет внутрішніх справ. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – Спец. вип. № 2 : у 4 ч. – Ч 1: Проблема вдосконалення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у напрямку боротьби з організованою злочинністю. – 2007. – 220 с.
5. План дій по боротьбі з корупцією для Азербайджану, Вірменії, Грузії, Російської Федерації, Таджикистану та України від 10 вересня 2003 р. / 5-а щорічна зустріч Антикорупційної мережі для перехідних економік // Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – Цит. 26.07.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article.jsessid=67DDB5688E73449D3C58796269A96301?art_id=47581&cat_id=46352.
6. Інформаційні матеріали до засідання робочої групи з питань боротьби з корупцією // Збірка матеріалів з питань боротьби з корупцією в суспільстві. Законодавство і досвід США та України. Міжнародний досвід, м. Харків 26 лютого 2000 р. – Х.: Б.и., 2000. – 316 с.
7. Узагальнені рекомендації для України Стамбульського плану дій по боротьбі з корупцією Мережі боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії від 21 січня 2004 р. / Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії // Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – Цит. 26.07.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/countries/ukraine/43846543.pdf>.
8. Отчет о мониторинге, принятый на 6 заседании по мониторингу Стамбульського плану дій, в рамках Сети по борьбе с коррупцией для Восточной Европы и Центральной Азии, 12 декабря 2006 года в штаб-квартире ОЭСР в Париже / Сеть по борьбе с коррупцией для Восточной Европы и Центральной Азии // Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – Цит. 26.07.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article?art_id=47613&cat_id=46352.
9. Отчет о мониторинге, принятый на 9 заседании по мониторингу Стамбульського плану дій, в рамках Сети по борьбе с коррупцией для Восточной Европы и Центральной Азии, 8 декабря 2010 года в штаб-квартире ОЭСР в Париже / Сеть по борьбе с коррупцией для Восточной Европы и Центральной Азии // Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – Цит. 26.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/corruption/asn/istanbulactionplan/46832415.pdf>.
10. Альтернативний (тіньовий) звіт про виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами третього раунду оцінювання в рамках Стамбульського плану дій Антикорупційної мережі ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії. Результати громадської оцінки станом на лютий 2014 / Під. ред. Р. Рябошапка, О. Хмара. – К., 2014. – 69 с.
11. Про підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва : Розпорядження від 2 липня 2014 р. № 621-р / Кабінет Міністрів України // Урядовий кур'єр від 15.07.2014 р. – Офіц. вид. – 2014. – № 125.

12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. // Відомості Верховної Ради України від 07.12.2007 р. – Офіц. вид. – 2007. – № 49. – 2048 с.
13. Сінчук О. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні / О. Сінчук // Міністерство юстиції України : офіційний веб-сайт. – Цит. 26.07.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/21048>.
14. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18.10.2006 р. № 251-V // Верховна Рада України // Урядовий кур'єр від 08.11.2006 р. – Офіц. вид. – 2006. – № 210.
15. Здійснення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Оцінка громадянського суспільства / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2011. – 68 с.
16. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI / Верховна Рада України // Урядовий кур'єр від 16.06.2011 р. – Офіц. вид. – 2011. – № 108.
17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. // Відомості Верховної Ради України від 07.12.2007 р. – Офіц. вид. – 2007. – № 49. – 2048 с.
18. Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 466/2011 / Президент України // Урядовий кур'єр від 17.05.2011 р. – Офіц. вид. – 2011. – № 87.

Вознюк С. А. Выполнение Украиной обязательств по борьбе с экономическими преступлениями транснационального характера в рамках универсальных международно-правовых механизмов (на примере борьбы с коррупцией)

Аннотация. Статья посвящена анализу выполнения Украиной обязательств по борьбе с экономическими преступлениями транснационального характера в рамках универсальных международно-правовых механизмов на примере борьбы с коррупцией.

Ключевые слова: международно-правовой механизм, коррупция, международные обязательства, экономические преступления транснационального характера, легализация, международное сотрудничество.

Voznyuk S. Implementation of Ukraine's obligations to combat transnational economic crimes in the framework of international legal mechanisms (such as anti-corruption combat)

Summary. The article analyzes the performance of obligations by Ukraine to combat transnational economic crimes in the framework of international legal mechanisms to fight corruption.

Key words: international legal mechanisms, corruption, international obligations, transnational character of economic crimes, legalization, international cooperation.